

„Nehéz terhem: a Vigilia”

Visszatér hát Sík Sándor is, újra felfedezik, miként a közelmúltban Bibó Istvánt, Hamvas Bélát, Ignotust és másokat. Az eltávozottakat, elfeledetteket emlegetik, idézik, dicsérik. Protokollszerűen besorolják őket a nemzeti emlékezet pantheonjába, hogy márványba faragott, bronzba öntött képmásuk ezentúl tisztelettel övezve, hivatalosan is elismerve — hallgatag tekintsen ránk. Azért vállaltam e megtisztelő meghívást a Sík Sándor emlékülésre, hogy szerény hozzájárulásommal támogassam a nemes törekvést, a valódi igazságtevést: föléleszteni Sík Sándort, megszólaltatni őt, visszavarázsolni körünkbe és ápolni szellemi örökségét: a türelmet, mértéket, a jóságot, becsületet, az emberséget, a nagyvonalúságot. Azokat az erényeket, az erkölcsi tényezőket, amelyen ma áll vagy bukik nemzetünk jövője.

Mint a sajtó kutatójára, különleges feladat vár rám. Arról kell szólanom, ami felett még tisztelői is gyakran elsiklanak. Mert szellemi világunkban köztudott, mily kiváló lírikus, irodalmár, lelkipásztor, prédikátor, pedagógus volt Sík Sándor, de azt, hogy rendkívüli tehetségű szerkesztő és publicista is volt, elfelejtik, vagy egyszerűen a pap-költő hivatása gyakorlásának részeként könyvelik el. Pedig a Vigiliának az a tizennégy évfolyama, amelyet ő jegyzett, szellemi hagyatékának maradandó értéke. Ő maga 1956-ban „szíve ügyének” mondta a folyóiratot, mely valóban szolgálattelvő életének nagy érzelmi kalandja lett számára idegen tájon.

A folyóirat XI. évfolyama hét hónapos kényszerű szünet után, 1946 decemberében indult. 1944 márciusától ugyanis, mint minden tisztességes magyar sajtótermék, megszüntette megjelenését, szerkesztői, szerzői letették a tollat.

Az újraindulás dátumát rendkívül kényes politikai helyzetre időzítette a hatalom. 1946 végén már érződtek a hidegháború előszelei és a kommunista párt ennek jegyében megkezdte az 1945-ös demokratikus választások nyomán kialakult belpolitikai viszonyok átrendezését. A Vigilia újramegjelenése egybeesik az egyetek feloszlásával, az úgynevezett Magyar Közösség-i összeesküvés felszámolásával, ami a rövid életű magyar demokrácia végének kezdetét jelezte.

A hosszú huzavona után mindössze 3000 példányban megjelenő folyóirat (a hatóság papírhányra hivatkozott, miközben a pártlapokat százezres sorozatokban nyomták) volt a második világháború utáni korszak első katolikus elméleti, teológiai, irodalmi lapja, egyben az egyetlen tekintélyes, kvalitásos katolikus időszaki sajtótermék. A magyar katolikus közvélemény, sőt a felsőpapság is, amely rendkívül érzékenyen és élesen reagált joggal a katolikus iskolaügy és az egyleti élet elleni támadásokra, viszonylag rezignáltan vette tudomásul azt az elutasító magatartást, amely a katolikus sajtóval szemben nyilvánult meg kezdettől fogva. Ez a passzivitás nem választható el a magyar politikai katolicizmus válságától és a demokratikus rendszer mechanizmusának kialakulásától.

A két világháború közötti magyar politikai katolicizmus konzervativizmusával, a kurzushoz fűződő kapcsolataival, a demokrácia és a modern világ iránti érzéketlenségével és az újpogány eszmék elleni harcának lagymatagságával kompromittálódott. A fegyverszüneti bizottság által engedélyezett új pártok között nem volt katolikus szervezet. Az engedélyezett és választásra készülő pártok egymás között osztották fel a kisajátíthatót, szellemi téren a sajtót, a filmet, a mozikat, a színházakat, a könyvkiadást, még a kabarét és a vicclapokat is. Így nem keltett különösebb feltűnést, hogy a politikai képviselő nélkül

maradt katolicizmus nem jutott sajtóhoz sem, a katolikus újságírók pedig a polgári sajtóba integrálódtak (elsősorban a Független Kisgazdapárt lapjaihoz szegődtek.) Ráadásul a felsőpapság, különösen az esztergomi érsek, leplezetlen gyanakvással és tartózkodással kísérte a kereszténydemokrata és szocialista néppárti kezdeményezéseket, mivel tradícionalista szemléletében ezek túlzottan igazodtak a társadalmi és politikai változásokhoz. Ez természetesen kihatott a papság magatartására is.

Ilyen kedvezőtlen feltételek között indult el rögzös és keskeny ösvényén a Vigilia. Csapdákat és aknákat kellett kikerülnie. Meg kellett szereznie olvasói bizalmát, anélkül, hogy próbára tegye engedélyezői türelmét. A bizalom és a figyelem fókuszában a lap főszerkesztője, Sík Sándor állott. Egyes lelkipásztornak, szelíd és nyájas poétaléleknek, komoly, elmélyült, az aktuálpolitikától tartózkodó, esztétizáló szobatudósoknak tartották. A hívők ezért szerették és tisztelték. A hatalom ezért remélte, hogy rábízhatja a neki szánt szerepet: a vallásüldözés sötét éveiben neki és lapjának kellett volna reprezentatíven bizonyítaniok pusztá létükkel, hogy Magyarországon nem tiltják a katolicizmust, hanem csupán a klerikális reakció leple mögé bűvő népellenséget fejelemezik. Sík Sándort elhalmozták kitüntetésekkel: akadémikus lett, elnök, díszelnök és főszerkesztő. A bevált módszert követve igyekeztek átgyúrni mutatós és ártalmatlan kirakati bábuvá, jól dresszírozott köszönő-emberré. Ezúttal azonban — kivételesen — a manipuláció nem vált be. A látszólag naiv, tájékozatlan, világi ügyekben járatlan, szórakozott professzort és a gyengéd lírai költőt nem sikerült lépre csalni. A tévedésektől és az eltévelyedéstől megóvta hite és intelligenciája. „Az ember szelleme legyen kemény és a szíve legyen lágy” — idézte az újjászületett Vigilia első száma Jacques Maritain-nek Jean Cocteau-hoz írott levelét. Ez volt Sík Sándor magatartásának normája. Nem szédítették el a formális megtiszteltetések, mert világosan látta, hogy közben a Vigilia nem kap papírt, minden kéziratot be kell nyújtani előzetes cenzúrára (az egyetlen ilyen kényszer alatt megjelenő magyar folyóirat volt, mert másutt a lap vezetése töltötte be ezt a funkciót), szigorúan körülhatárolták tematikáját, zaklatták munkatársait, sőt Rónay Györgyöt később ki is tiltották a szerkesztésből, megfigyelték, kik a lap előfizetői. De a nyomás nem törte meg az ellenállást. A Vigilia lett az egyetlen magyar folyóirat, amelyet olvasói tartottak fenn. Példányszáma már 1955-re megkétszereződött, olvasói megsokszorozódtak és fennállásának 10. évfordulójára írt, el nem mondott rádióbeszédében, 1956-ban Sík Sándor büszkén jelenthette ki: „Önérzettel mondhatjuk el, hogy tíz év alatt egyetlen olyan sort sem írtunk le, amelyért katolikus és magyar lelkiismerettel ma és mindenkor ne vállalhatnánk a felelősséget.” Van még e korszaknak olyan magyar sajtóterméke, amely a nyilvánosság előtt vállalni merné ezt az állítást?!

Mi volt e kivételes teljesítmény titka? Egyeseket talán meglep, mások nem is értenek velem egyet, mégis úgy vélem, hogy a Vigiliát a legviharosabb időkben Sík Sándor sajátos politikai érzéke óvta meg a hajótöréstől. A gyermeket ösztönei védik meg ezer fenyegetés ellen. A felnőtt angyali lelkületű gyermeket szilárd hite, józan esze mellett a tapasztalaton edzett egészséges ösztön óvta a buktatóktól. Hitt benne, hogy valaki vigyázza lépteit, fogja a kezét, hogy küldetést vállal. A Vigilia fogalmát értelmezve saját szavait idézve „*virrasztást*” vállalt a sötétségben és „*éjjeli őrséget*”. *Vigilate et orate* — ébren legyetek és imádkozzatok — buzdította híveit a vértbe kényszerített szelíd szerzetes. Az üzenet nemzeti, univerzális és korszerű: „Írók vagyunk: őrizzük a magyar irodalom nagy hagyományait... Katolikusok vagyunk: őrizzük az egyetemes kereszténység még nagyobb hagyományait... E nagy kettős hagyományon belül őrzünk egy kis hagyományt is, a századfordulón újjászületett magyar katolikus irodalom folytonosságát.”

A szerkesztési gyakorlatban a primátus a színvonalé. A mérce Belon Gellért, Eckhardt Sándor, Horváth Sándor, Jacques Maritain, Romano Guardini, Hillair Belloc, Papini, Chesterton, Saint Exupéry. A magyar írók táborából Jékely, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes,

Mándy Iván, Mészöly Miklós, Vas István és sokan mások. Ez az első védővonal. Ez hátrítja el a dilettánsok, az alkalmi tollforgatók, akarnokok, tolakodók és beajánlottak hadát. Szigorú őrzője Rónay György, a lap érdekében vállalja az indulatot, a gyanúsítást, feljelentést és helytállásában mindig építhet szerkesztője támogatására. Hisz Sík Sándor tehetségének jelzője a munkatársak kiválogatása is. Rónay mellett Mihelics Vid, Possonyi László, Thurzó Gábor a színvonal állandóságának biztosítói.

A második gát egy következetesen megvalósított princípium: a Vigilia nem avatkozik bele közvetlenül a napi politikába. Ez óvja meg a bukástól, amely elkerülhetetlenül bekövetkezne a betiltás vagy a konformizmus formájában. Válságos időkben mindig akadnak kéretlen tanácsnyújtók: jóhiszeműek és rosszindulatúak, önként jelentkezők és fölbiztatottak, ügyefogyottak és túlbuzgók, kiszorultak és kiszorítók, akik hangzatos jelszavakkal szélsőségekre buzdítanak. 1960-ban, közvetlen Rónay György menesztése előtt, egy közléshez nem jutott dilettáns Sík Sándorhoz intézett, denunciáló levelében — természetesen a katolikus írók nevében — a Vigiliát Janus-arcú politikával vádolja, mert „ésszerűtlen intézkedéseinek egész sorozatával rombolja egyház és állam jó viszonyát, s igyekszik napjaink katolikus íróit egy régen túlhaladott steril lombikba kényszeríteni.” A lap kiadója pedig — vajon kinek a biztatására? — havonta megbírálja a Vigilia legfrissebb számát. Mondanivalójának visszatérő refrénje: a folyóirat orientálódjék a zsurnalizmus felé, foglalkozzon többet napi politikai kérdésekkel és ezekben igazítsa el olvasóit, a papokat és a hívőket. A terjesztési, fejlesztési ürügyekkel indokolt javaslat valójában felszólítás az öngyilkosságra. „A közönség — írja — arra kíváncsi, hogyan alkalmazhatja mai életére vallása parancsait, hogyan élheti vallását?” Kifogásolja, hogy a lap nem jut túl az elméleti feldolgozáson és félreértések elkerülése végett kimondja a szentenciát: a folyóirat a püspöki kar esküjének szellemében létesítsen erősebb kapcsolatot a valósággal. Érthető Rónay György felháborodása, aki Sík Sándorhoz 1951 szeptemberében írt feljegyzésében így fogalmazza meg a lap feladatát: „A Vigiliának azt kellene megírnia, hogy a hívő útja nem aszfaltozott út, hanem rögös, s neki magának kell ezt végigjárnia, az elvek alapján a megoldásokat megtalálnia, a saját emelkedését kiküzdenie, nem pedig kényelmesen valaminő kész módszertant várnia valaki mástól.” Majd másutt kimondja: „A püspöki kar esküjére utalás elképesztő. Örülünk, hogy a kormánynak jók vagyunk ahogy vagyunk. Minden kilépés, akár a vonal felé, akár a túlságos gyakorlati életbe avatkozás felé abból a rezerváltságból, amibe nagyon tudatosan, határozottan és felelősségérzettel zárkózunk, tönkreteszi a lapot. Egyrészt kiteszi kormánykívánalmaknak, másrészt kihívja maga ellen az olvasó ellenszenvét.”

Ám felmerül más kívánság is. Az esztergomi főegyházmegyei papság értekezletén 1953. október 7-én elhangzik egy javaslat, hogy mivel az egyháznak nincs hittudományi folyóirata, a Vigilia alakuljon át teológiai közlönnyé. Sík Sándor diplomatikus válasza egy határozati javaslat, amely szerint a konferencia résztvevői kívánatosnak tartják egy hittudományi szakfolyóirat megindítását, de ugyancsak kívánatosnak tartják a Vigiliának eredeti jellegében való fenntartását.

Jámbor szándékok és álnok meggondolásokból fakadó kritikák között így kellett navigálnia Sík Sándornak a Vigiliát. A főszerkesztő multhatatlan érdeme, hogy a folyóiratot újraindította, átmentette a legnehezebb időkben és megteremtette feltételeit, hogy megérje a jelen 54. évfolyamot. Katolikus elméleti és irodalmi folyóiratot szerkeszteni és életben tartani egy túrelmentlenül materialista, ateista, autoritárius rendszerben, amely az ideológiai monopólium igényével lép fel, emberfeletti feladat. Halandó csak úgy töltheti be, ha hit vezérli, jól átgondolt törekvésében támogatják magyar írók és tudósok és küldetését jó szívvel, nyitott értelemmel fogadják az olvasók tízezrei.